

OGÓLNOPOLSKA KONFERENCJA DOKTORANTÓW
„LITERATURA, HISTORIA I SZTUKA EPOK Wczesnonowożytnych”

MARZENA GOLAN*

W dniach 3–4 czerwca 2013 roku odbyła się ogólnopolska konferencja doktorantów „Literatura, historia i sztuka epok wczesnonowożytnych”, zorganizowana przez Koło Doktorantów KUL oraz Samorząd Doktorantów UMCS we współpracy z Katedrą Historii Literatury Staropolskiej KUL oraz Zakładem Literatury Staropolskiej UMCS. Sympozjum poświęcone było refleksji nad szeroko rozumianą kulturą XVI–XVIII wieku, rozpatrywaną przez referentów z punktu widzenia różnych dyscyplin naukowych: literaturoznawstwa, historii, historii sztuki. W pierwszym dniu obrad w roli gospodarza wystąpił KUL, a w drugim UMCS. Uroczystego otwarcia konferencji dokonał prof. Mirosława Hanusiewicz-Lavallee oraz prof. Dariusz Chemperek. W sympozjum, które zgromadziło blisko trzydziestu uczestników reprezentujących lubelskie (KUL, UMCS), krakowskie (UJ, UP) i warszawskie (UW, UKSW) ośrodki akademickie, wzięli udział także pracownicy lubelskich instytucji naukowych zajmujących się historią i kulturą epok dawnych.

Pierwszy referat „Katechizm nieświeski» Szymona Budnego w świadomości i kulturze polskiej” wygłosiła mgr Ewa Bukowska (KUL). Przybliżyła ona świat widziany oczyma Budnego – propagatora idei reformacji. Następnie głos zabrał mgr Robert Stępień (UMCS), wygłaszając referat na temat kultury rękopiśmiennej benedyktynów sieciechowskich w epoce nowożytnej. Prelegent przedstawił efekt kwerendy archiwalnej i bibliotecznej, którą przeprowadził w opactwie benedyktynów w Sieciechowie. Dzięki badaniom nad zachowaną spuścizną klasztorną została przybliżona nie tylko zawartość księgozbioru, lecz także preferencje czytelnicze zakonników oraz rodzaje i funkcje dokumentów, które powstały w klasztornym skryptyorium.

Z dużym zainteresowaniem spotkał się referat mgr Katarzyny Płaszczyńskiej-Herman (UJ), która przedstawiła druk *Panoplia evangelica sive de verbo Dei evangelico libri quinque* Williana Damasusa Lindanusa, wydany w Kolonii w 1563 r., odnaleziony w krakowskiej bibliotece OO. Dominikanów, należący niegdyś do Mikołaja Sępa Szarzyńskiego. Szczególną uwagę skupiła na notce proweniencyjnej. Referentka podjęła również refleksję nad znaczeniem swojego odkrycia dla biografii autora *Rytmów abo wierszów polskich*.

Po przerwie głos zabrała mgr Marzena Golan (KUL). Referat „Jacques’a Lefevre’a rozprawa z legendą św. Marii Magdaleny” poświęcony został dziełu francuskiego humanisty *De Maria Magdalena disceptatio* oraz jego znaczeniu dla kształtu hagiografii w dobie reformacji. Prelegentka przybliżyła także krótką historię kształtowania się legendy hagiograficznej św. Marii Magdaleny oraz argumenty Jacques’a Lefevre’a obalające wizerunek świętej stworzony przez tradycję.

Wystąpienie mgr Doroty Jary (UP) traktowało o wizerunku nie-katolika w pismach polemicznych Piotra Skargi. Prelegentka, odwołując się do pism kaznodziej, poddała analizie określenia, których jezuita pisarze używali w stosunku do protestantów, zwłaszcza porównania o charakterze biblijnym. Wskazane zostały także cechy różnowierców, które złożyły się na stereotyp heretyka. Charakterystyka wizerunku innowiercy w pismach Skargi wykazała, że duchowny walczył nie

* Marzena Golan – doktorantka, Wydział Nauk Humanistycznych KUL.

z poszczególnymi osobami, lecz z ludzkimi błędami i ułomnościami. Zbliżoną tematykę podjęła też mgr Agnieszka Pyczek (KUL) w odczycie „I ty możesz zostać heretykiem. Krótka historia pojęć herezji i heretyka”.

Sesja popołudniowa rozpoczęła się od wystąpienia mgr. Piotra Kołpaka (UJ), które dotyczyło kultu świętych patronów Królestwa Polskiego (św. Stanisław, św. Wojciech, św. Florian) w przestrzeni sakralnej katedry wawelskiej w epoce ostatnich Jagiellonów. Na podstawie akt i inwentarzy wytworzonych w środowiskach katedralnych czasów złotego wieku, referent przedstawił przyczyny kształtowania się państwowego kultu świętych oraz rolę katedry wawelskiej i kręgów z nią związanych w jego upowszechnianiu i utwierdzeniu.

W kręgu zagadnień związanych z hagiografią pozostało jeszcze dwóch referentów. Ks. mgr Arkadiusz Gontarek (UKSW) przybliżył postać św. Jana Nepomucena, męczennika z XIV wieku, jako orędownika dobrej spowiedzi i spowiedników, dobrej sławy i honoru, a także jako obrońcę przed obmową, zniesławieniem i pomówieniem. Patronat ten znalazł swoje odbicie w dziełach plastycznych, m.in. w dekoracjach konfesjonałów, a także w bogatej literaturze religijnej, głównie w kazaniach. Z kolei mgr Karolina Mroziewicz (UW) zwróciła uwagę na sposób traktowania historii Węgier w siedemnastowiecznych compendiach hagiograficznych. Przedmiotem analizy stały się dwa dzieła węgierskich jezuitów (Gábor Hevenesi, *Ungaricae sanctitatis indicia...*, Tyrnaviae 1692; István Tarnóczy, *Rex admirabilis, sive vita S. Ladislai...*, Viennae 1681; drugie wydanie: 1683). Rozbudowany aparat obrazowo-tekstowy aktualizował przedstawienia świętych i ich miejsce w dziejach królestwa, konstruował modele postaw religijnych, moralnych i patriotycznych, których naśladowanie miało zapewnić Węgrom pomyślność nie mniejszą niż za panowania św. Stefana.

Mgr Anna Albingier (KUL) w referacie „Erasmowa koncepcja języka na przykładzie *Ksiąg, które zowią język. Rekonosans*” podjęła próbę przedstawienia, czym dla Erasma były język i mowa, a także jakie miejsce zajmują w relacjach międzyludzkich i jakie jest ich znaczenie. Prelegentka wskazała, w jaki sposób niderlandzki humanista traktował nadużycia mowy. W toku wywodu pojawiła się teza o ambiwalencji języka. Referat stanowił próbę nakreślenia problemów związanych z koncepcją mowy, jaka wyrasta z dzieła Erasma. Z kolei mgr Aleksander Sroczyński (UW) poruszył problem retoryki w pismach Stanisława Orzechowskiego, przede wszystkim w jej funkcji wspólnototwórczej. Za punkt wyjścia posłużyła prelegentowi rycina przedstawiająca „rycerza chrześcijańskiego”, poprzedzająca *Chimerę*, oraz ogłoszona pod pseudonimem Wawrzyńca z Sieradza rozprawka na temat periodu w związku z akademickim sporem Herbesta z Górskim, będąca *implicitie* pochwałą retoryki.

Następnie głos zabrała mgr Izabela Przepałkowska (UKSW), wygłaszając referat „Anioł gniewu Bożego w literaturze i sztukach plastycznych – wybrane przykłady rodzimego obrazowania idei w XVII i XVIII wieku”. Referentka przedstawiła symboliczne obrazowanie zarazy w tekstach religijnych i zabytkach plastycznych, wyrażane w postaci anioła gniewu – niebieskiego wysłannika dopełniającego na ziemi wyroków boskiej sprawiedliwości. Wskazane zostały także źródła takiego odniesienia symbolicznego: starotestamentalna historia o królu Dawidzie oraz historia zarazy z czasów Grzegorza Wielkiego. Mgr Przepałkowska zaprezentowała obrazy anioła – wysłannika Bożej sprawiedliwości – spotykane na obrazach, na wotach fundowanych na wieść o zbliżającej się epidemii, w dekoracji konfesjonałów, a także na rycinach przechowywanych w polskich zbiorach.

Kolejny referat „Rozmowa albo lament Duszy i Ciała potępionych Walentego Bartoszewskiego jako świadectwo trwałości tradycji gatunkowo-tematycznej w XVII wieku”, wygłoszony przez mgr Monikę Pasek (UP), stanowił próbę interpretacji niewydanego dotychczas utworu Bartoszewskiego jako świadectwa trwałości średniowiecznej tradycji gatunkowo-tematycznej „konfliktów” duszy z ciałem. Prelegentka przybliżyła także kilka innych staropolskich przekładów *Visio Philiberti*, pierwowzoru *Rozmowy...* Bartoszewskiego.

Wystąpienie mgr Anny Bartko (KUL), ostatnie w pierwszym dniu obrad, przyniosło analizę staropolskiej pobożności maryjnej, która wyrażała się między innymi w aktach koronacji cudownych obrazów i figur Najświętszej Maryi Panny. Jak zauważyła referentka, odpowiedzią na odrzucenie przez reformację kultu Matki Boskiej było wytwarzanie się nowych form pobożności – nadawanie Maryi tytułu Królowej, koronowanie jej wizerunków oraz nakładanie na nie drogocennych sukni.

Podsumowaniem pierwszego dnia obrad była dyskusja na temat wygłoszonych referatów. Podczas wymiany poglądów uczestnicy konferencji podzielili się swoimi przemyśleniami odnośnie do poruszonych problemów, padły również liczne pytania do prelegentów. Niewątpliwie największe zainteresowanie wzbudził referat ks. Arkadiusza Gontarka dotyczący św. Jana Nepomucena jako patrona spowiedników.

Drugi dzień konferencji rozpoczął referat mgr. Marcina Kowalskiego (UMCS) „Pomocnicy plebana czyli słów kilka o statusie materialnym wikarych diecezji przemyskiej na podstawie zapisów wizytacyjnych z połowy XVIII wieku”. Stanowił on próbę przybliżenia na podstawie zapisów wizytacyjnych z połowy XVIII wieku statusu materialnego wikarych diecezji przemyskiej. Prelegent mówił o nadaniach materialnych w postaci ziem, czynszu od poddanych, a także pańszczyzny. Referat, wnikający głęboko głęboko w sprawy gospodarcze parafii, naświetlał też pewne aspekty związane z kulturą intelektualną niższego duchowieństwa, w dużym stopniu zależną od jego statusu materialnego.

Nieco inne kwestie związane z ekonomią poruszyła mgr Anna Penkała (UP) w referacie „O czym marzy kobieta? Ormiańskie umowy przedślubne w XVIII wieku”. Na podstawie zachowanych ksiąg ormiańskiej parafii w Stanisławowie prelegentka przedstawiła materialne aspekty kontraktów przedślubnych, a także podjęła próbę wskazania ich konsekwencji dla rodzin państwa młodych. Referat przybliżył specyfikę życia rodzinnego w epoce wczesnonowożytnej, a jednocześnie ukazał cechy mody panien ormiańskich z XVIII wieku.

Następnie głos zabrała mgr Anna Jungiewicz (UJ) w odczycie „Obdarowywanie z ambony. O kołędowych kazaniach i oracjach pogrzebowych na przełomie XVI i XVII wieku”. Referentka poddała analizie kazania kołędowe Jakuba Wujka, Fabiana Birkowskiego i Jacka Mijakowskiego, a także kazanie Adama Makowskiego na pogrzebie Fabiana Birkowskiego, które zostało ukształtowane w podobny sposób. Na szczególną uwagę zasługuje analiza funkcji demonstracyjnych, perswazyjnych oraz panegirycznych wymienionych tekstów.

Kolejnym punktem obrad było wystąpienie mgr Elżbiety Albingier (KUL) „Historia o srogiem prześladowaniu Kościoła Bożego Cypriana Bazylika – szesnastowieczne martyrologium protestanckie”. W referacie została podjęta próba odpowiedzi na pytanie: czym kierował się polski tłumacz, wybierając trzy protestanckie martyrologia: *Book of Martyrs* Johna Foxe, *Martyrum historia* Henryka Panteleona i *Actiones et monumenta martyrum* Jeana Crespina oraz w jaki sposób je opracował. Szczególną uwagę referentki zwróciły wskazane przez Bazylika, polemiczne wobec stanowiska strony katolickiej, kryteria autentyczności męczeństwa.

Z kolei referat mgr Ewy Kurak (UJ) pt. „Wizja dziejów państwa polskiego w twórczości Bartosza Paprockiego” traktował o koncepcji historiozoficznej Paprockiego oraz o jego poglądach politycznych. Prelegentka zanalizowała również cechy przypisywane wzorcowym władcom oraz wskazała na fakt, że pocztytność dzieł polskiego heraldyka w kręgach szlacheckich utrzymywała się aż do rozbiorów, co pozwala przypuszczać, że jego historiozofia kształtowała postawy i poglądy licznych przedstawicieli tej warstwy społecznej.

Następny referat, „Kultura literacka Jana Sobieskiego w świetle jego listów – Sobieski jako czytelnik Biblii”, wygłoszony przez mgr. Rafała Pawłowskiego (UMCS), dotyczył biblijnych reminiscencji zawartych w listach króla do żony. Prelegent zwrócił uwagę na ich funkcję w kreowaniu wizerunku autora listów, który przedstawia się jako człowiek pokorny, oddany woli Boga, który swe grzechy i przewinienia próbuje odkupić jeszcze za życia. W referacie poruszone zostały także problemy małżeńskie króla oraz znaczenie argumentacji biblijnej dla uratowania związku.

Do zagadnień związanych z polską recepcją pism Erazma z Rotterdamu powróciła mgr Justyna Kowalik (KUL). Jej referat „*Senatulus* Erazma z Rotterdamu i jego staropolskie potomstwo” to z jednej strony przedstawienie treści łacińskiej wersji utworu oraz jego problematyki, a z drugiej strony próba charakterystyki staropolskich tekstów, które mają w tytule słowo „sejm”. Prelegentka dokonała podziału „potomstwa” *Senatulusa* na utwory, w których można wykazać bezpośrednie związki z utworem Erazma oraz takie, w których związki te są odległe i sprowadzają się w zasadzie do inspiracji tytułem.

Następny referent, mgr Tomasz Lawenda (UMCS), podjął temat koncepcji mesjańskich obecnych w szesnasto- i siedemnastowiecznych tragediach biblijnych, podejmujących starotestamentową historię ślubowania i ofiary Jeftego. Przedstawienie różnorodnych egzegez biblijnej opowieści doprowadziło autora do omówienia pierwszej renesansowej tragedii o Jefcie *Iephtes sive votum* autorstwa George’a Buchanana, a następnie do refleksji na temat miejsca starotestamentowego wątku w dramatyzacjach katolickich, które w ofierze córki Jeftego dostrzegały prefigurację ofiary Chrystusa. Z kolejnym referatem, „«Gry w rozbieranie» – o asocjacjach stroju i nagości w polskiej poezji barokowej”, wystąpiła mgr Weronika Witośław (KUL). Podjęła ona zagadnienie barokowych obrazów nagości – pozostające na marginesie dotychczasowych badań nad problematyką widzenia i artykułowania ciała w literaturze staropolskiej. Jednak główny temat referatu stanowiły barokowe wizerunki nagości kobiecej ukazywanej w kontekście erotycznym. Przywołane przez autorkę fragmenty utworów Samuela Twardowskiego, Jana Andrzeja Morsztyna, Adama Korczyńskiego, *Gofreda* Tassa-Kochanowskiego czy poematu *Obleżenie Jasnej Góry* pokazały, że tekstowe wizualizacje kobiecego ciała w literaturze barokowej są niezwykle sugestywne i otwierają wyobraźnię czytelnika na bogactwo zmysłowych impulsów.

Ostatni referat, „*Satyr prosty ad instar »Satyra« Kochanowskiego* Stanisława Samuela Szemiota wobec twórczości mistrza z Czarnolasu i tradycji poematu satyrowego w literaturze XVII wieku”, przedstawił mgr Paweł Ciechan (UMCS). Prelegent skupił się na dwóch aspektach omawianego dzieła: z jednej strony ukazał je jako utwór polityczny, wyrażający poglądy Szemiota odnośnie do kryzysu państwa, z drugiej strony jako świadectwo doskonałej orientacji autora w twórczości Jana Kochanowskiego.

Po dyskusji nad wygłoszonymi referatami prof. Mirosława Hanusiewicz-Lavallee oraz prof. Dariusz Chemperek dokonali podsumowania i zamknięcia konferencji. Zwrócili m.in. uwagę na wysoki poziom referatów oraz zaskakujący nieco konserwatyzm ich autorów, wyrażający się w ostrożnym stosunku do niektórych nowszych i modnych trendów w naukach humanistycznych oraz w postawie szacunku wobec faktów i dokumentów historycznych, będących przedmiotem analiz. Z drugiej strony, w wystąpieniach młodych uczonych zauważyć się dało tendencję do ujęć interdyscyplinarnych i podejmowania tematów pozostających na marginesie tradycyjnych dyscyplin humanistycznych lub wykraczających poza nie. Planowany tom pokonferencyjny może się więc okazać, na co liczą organizatorzy sympozjum, ważnym głosem najmłodszego pokolenia w refleksji nad kulturą wczesnonowożytną i metodami jej badania. Po zakończeniu obrad odbyła się wycieczka „Lubelskimi śladami Jana Kochanowskiego”, której przewodniczył mgr Tomasz Lawenda.